

Müthiş Bir Zeka: Bilim İnsanı Ali Kuşçu

Bugünkü yazımda sizlere; bilime verdiği önemle bilinen Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından Ayasofya Medresesi'ne müderris olarak tayin edilen, İstanbul'da astronomi ve matematik alanındaki çalışmalara canlılık getiren Türk astronom, matematikçi ve dil bilimci Ali Kuşçu'dan bahsetmek istiyorum.

Timurlular devrinde Semerkant'ta yetişen, Fatih Sultan Mehmet'in 1473'te Uzun Hasan üzerine yaptığı seferde yanında götürdüğü Ali Kuşçu, dönüşte Ayasofya Medresesi'ne müderris tayin edilmiştir. İşte kısaca Ali Kuşçu'nun hayatı...

Asıl adı "Alaeddin Ali" olan Kuşçu'nun, doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 15. yüzyılın başlarında Semerkant'ta doğduğu rivayet edilir. Dini ve ilmi eğitimini Semerkant'ta alan Kuşçu'nun babası Muhammed'in, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu ve bu nedenle lakaplarının "Kuşçu" olduğu düşünülmekte.

Öğrenmeye karşı olan azmini bir türlü tatmîn edemeyen Ali Kuşçu, gerek Uluğ Bey'den ve gerek Kadızâde-i Rûmî'den izin alamayacağı korkusu ile veya bizim sana öğrettiklerimiz yetmedi mi hissini uyandırmamak azmiyle habersizce Kirman'a gider. Burada mahallî ulemanın derslerine çok zaman devam eder.

Ali Kuşçu'nun Kirman'a gidişi naklî ilimlerdeki bilgisini genişletmek için olsa gerektir. Çünkü o devirde Kirman'da ne rasathane ne de astronomi ilmi üzerine çalışan ünlü bir âlim vardır. Kanaatimizce Kirman'a gidişi Şer'î ilimlerdeki bilgisini artırmak için olmuştur. Ali Kuşçu Kirman'da kaldığı zaman zarfında şöhretini işittiği âlimlerden meşhur Nâsîrüddin-i Tûsî'nin daha önce yazılmış Tecridü'l-Kelâm adlı kelâma ait eserini okur ve bunun üzerine kendisini Şârih-i Tecrid diye şöhretlendiren Şerh-i Tecrid adlı eserini kaleme alır. Ali Kuşçu'nun Nâsîrüddin-i Tûsî'nin Tecridü'l-Kelâm'ına yazdığı şerh -ki talebe arasında Şerh-i Cedîd namı ile meşhur idi- vardır ki, bu eserini Kirman'da Ebû Sâid. Han'a ithaf eylemiştir. Evvelki şerhlerin münderecâtı hulâsası ile, Ali Kuşçu'nun hususi mütalâa ve fikirlerini ihtiva eden ve oldukça şöhret kazanan bu şerhe Celâleddin Devvânî bir haşiye yazmış ve bu haşiye, Mir Sadreddin Şîrâzî'nin itirazlarına uğramıştır. Görüldüğü gibi Ali Kuşçu astronomi sahasında olduğu kadar kelâm sahasında da büyük bir ehemmiyet kazanmış ve bu eserine haşiyeler de yazılmıştır.

Ali Kuşçu, âlimlerden aldığı dersler neticesinde bir tez mahiyetinde kaleme aldığı bu eserinden başka astronomiye ait ve Ay'ın şekillerini anlatan Hallü'l-Eşkâlî'l-Kamer adlı bir risaleyi de kaleme almıştır.

Ali Kuşçu Kirman'da iken bir müddet kendisinden haber alınmaz ve bu kayboluşu biraz endişe uyandırır. Nihayet kaldığı müddeti kâfi görerek tekrar Semerkant'a döner Doğruca hocası Uluğ Bey'in huzuruna çıkar ve bunca zaman kendisinden uzak kaldığından ötürü özür diler. Uluğ Bey özrünü kabul eder. Lâkin:

-Bana Kirman'dan ne hediye getirdin diye sorar.

Ali Kuşçu:

-Bir risale getirdim ve onda kamerin şekillerini hallettim dediğinde

Ulubey:

-Getir göreyim, hangi noktaları hallettiğini söyleyeyim emrini verir, bunun üzerine

Ali Kuşçu ayağa kalkarak eserini baştan sona kadar okur. Okuduğunu dikkatle takip eden Uluğ Bey, Ali Kuşçu'ya karşı duyduğu takdir hissini söylemekten çekinmemiştir.

Ali Kuşçu ikinci ve son defa İstanbul'a gelişinde Fatih'e hediye olarak, daha önceden Farsça kaleme almış olduğu eseri daha da genişletip bazı notlar ilâve ederek Arapça'ya çevirmiş ve Muhammediye adıyla sunmuştur.

Kuşçu'nun vefat gün ve ayı, torunu Mirim Çelebi'nin Farsça kaleme aldığı bir kıtasından tespit olunmaktadır: "İlim yol göstericisi Mevlâna Ali Kuşçu Cennet ravzası tarafına gittiği zaman hicrî 879 senesi idi. Şaban'ın ilk haftasının yedinci cumartesi günü gitti". Hastalığının olup olmadığı ve vefat sebebi hiçbir eserde kaydedilmemiştir. Buna göre 7 Şaban 879 Cumartesi günü vefat etmiştir. 878 yılında Fatih'in, Uzun Hasan'a karşı açtığı sefere bazı âlimler ile iştirak ettiğine göre onun herhangi bir kalıcı hastalıktan gittiği düşünülemez. Zira böyle bir şey bahis konusu olsaydı aylarca süren bu sefere katlanamazdı. Ölümü, ani bir hastalıktan olsa gerektir.

Ali Kuşçu İstanbul'a ikinci ve son defa yerleşmek üzere 877 (1472)'de geldiğine göre, bu şehirde iki sene yaşamıştır. Vefatı büyük bir teessür uyandırdığı için ona tarihler düşürülmüştür.

Tarih:

Rahmet olsun ki fazıl Kuşçu

Şehbâzı belâgat eylemiş ol

Mürg-ü ruhu ki eyledi pervâz

Mürg-ü zarı Cinâne Hak vere yol...